

ni su za povampirenje pronacističkih osećanja u bivšoj NDR. Nacionalističke strasti unutar Nacionalnog fronta spasa u Rumuniji pretile su jedno vreme da preumere akciju čitavog pokreta, a bile su primetne i među društvenim pokretima u Bugarskoj. Stari društveni pokreti motivisani nacionalnim osećanjima najmoćniji su faktor promene u Jugoslaviji, i ovde ne prete samo da obezbede transformaciju moći i društvenu promenu, nego da sasvim razore državu i njen suverenitet (na razini SFRJ).

Religiozni život je takođe bio veoma suzbijen u vreme komunističkih partijskih država. Stoga nije čudno da su neki društveni pokreti u Istočnoj Evropi nastali oko religioznog, grupnog identiteta, na bazi religioznih osećanja. Ova vrsta senzibiliteta je potpomagala brzi rast Solidarnosti nakon 1980. godine. Postoji i snažna korelacija između nacionalističkih društvenih pokreta u baltičkim republikama i religioznog osećanja, jer se radi o razlici između katolika u njima i pravoslavne Rusije. Odgovor ruske populacije je takođe delom bio kroz religiozni pokret. Primer »Pamjati« u Rusiji dobro ukazuje na upotrebu religioznog identiteta da bi se obezbedila motivacija za akciju. U Jugoslaviji takođe nailazimo na uključenost jakih konfesionalnih identiteta prilikom stvaranja i potom održavanja nacionalističkih pokreta. Povezivanje dve vrste grupnih identiteta i ovde je lako bilo uspostaviti, jer postoji gotovo idealno preklapanje nacija i konfesija.

Da zaključimo. Stari društveni pokreti su u Istočnoj Evropi bili mnogo delotvorniji nego novi, mada su oni saradivali u razaranju jednopartijske države. Dobili su izuzetno masovnu podršku jer je bilo relativno lako generisati društvenu snagu oko tako očiglednih grupnih identiteta. Identitet stečen rođenjem ili socijalizacijom kroz porodicu ili crkvu lako se uočava i ispoljava. Paradoks koji se javlja u ovakvoj konstelaciji je sledeći. Stari društveni pokreti u Evropi imali su ekonomske i političke ciljeve koji su se u mnoštvu slučajeva slivali ka projektu zvanom socijalizam. Na istoku, replike ovih pokreta u XX veku su ostvarile ekonomske i političke ciljeve razarajući jedan dociran, odnosno izopačen oblik baš socijalizma!

Medutim, kada se razmišlja o silini i brzini stvaranja starih društvenih pokreta u Istočnoj Evropi, kao i o njihovim neospornim uspesima u transformaciji društva, treba voditi računa o još jednom faktoru. Sta je to ojačalo njihovu osnovicu — grupni identitet? Po mišljenju ovog autora to su mnogobrojne grupe građana koje su takođe lako identifikovane kao »drugi«, to jest, dominantnom identitetu neupodobljeni pojedinci. Bez njih bi bilo mnogo teže, pa i dugotrajnije, oblikovanje centralnih, motivacionih identiteta. Svo vreme, ovakve grupe »drutih« bile su tretirane kao »žrtvena jagnjad«.

U praksi, one su bile, i još uvek su, izložene raznim vrstama nepodaštavanja, opresije i proganjanja.

Prva vrsta »drutih« koja je ubrzavala sticanje dominantnog grupnog identiteta na istoku Evrope su svi koji nemaju tradicionalne, kulturne ili nacionalne veze sa većinom građana. Zbog toga su nastali zaista neprijateljski stavovi prema Jevrejima, Ciganima i Rusima u gotovo svim zemljama Istočne Evrope. Cigani su posebno ugroženi u Rumuniji, Mađarskoj, i Češkoslovačkoj. Jevreji su izloženi novom talasu antisemitizma u Poljskoj i SSSR. Rusi su jasno nepoželjni »drugi« u Baltičkim republikama, jer pripadaju najmoćnijoj naciji u zemlji kao celini. U drugom vidu, kao pripadnici vojnih kontingenata, Rusi su nepoželjni »drugi« u svim onim državama koje su iskusile neku vrstu intervencije (vojne) SSSR.

Druga vrsta »drutih« pomoću kojih se hranio dominantan grupni identitet klasičnih društvenih pokreta (a posebno nacionalističkog) su sve nacionalne manjine. Stoga nije iznenađujuće da je u Istočnoj Evropi sa jačanjem starih društvenih pokreta nastajao neki oblik progona manjina. Takav je slučaj u Rumuniji (sa Mađarima), u Bugarskoj (Turci), u bivšoj NDR (gastarbajteri iz Azije), u nekim od delova SSSR (Jermeni itd.) i u Jugoslaviji (Albanci). U svim pomenutim i dobro znanim primerima određena ideosinkrazija starih društvenih pokreta odgovorna je za loš tretman etničkih manjina.

Treća vrsta »drutih« su punopravni članovi istih društava u kojima su naglo narastali stari društveni pokreti. U stvari, opravdano ili neopravdano, oni su identifikovani kao dobitnici u starom komunističkom režimu, i identitet grupa stvaran je u opoziciji prema njima. To su, na primer, svi pripadnici partijskih privilegovanih slojeva i birokratije, »nomenklatura«, komunisti, »crvena buržoazija« itd. Revanšizam prema takvim grupama lako se uočava u svim zemljama Istočne Evrope. U nekim državama, kao što su SSSR i Jugoslavija, čitavi narodi su pod rizikom da budu izjednačeni sa strukturom starih režima, optuženi i proganjeni. Oni ostaju predmet mržnje i nakon društveno-ekonomskih transformacija, utoliko više ukoliko stvarni rezultati više odstupaju od projektovanih ciljeva pokreta. To su ujedno i one tačke u kojima zemlje Istoka mogu da padnu i ispod (niskog) već domaćeg nivoa civilizacije. Takođe, to je opasna tačka na kojoj stari društveni pokreti mogu nakon ostvarenja glavnih ciljeva da perversitiraju i postanu baza novih opresivnih, antidemokratskih režima čime se ponovo ugrožava tek utemeljeno civilno društvo u ovim zemljama. Stoga, moramo ozbiljno primiti k znanju upozorenje koje je dao Darendorf u analizi revolucije u Istočnoj Evropi. »Pravo na samoopredeljenje je u najboljem slučaju drugorazredno pravo, daleko iza građanskih, političkih i socijalnih prava građanstva, a ono možda i nije pravo uopšte nego zahtev koji ističu populistički lideri koji svoje narode mogu povesti u otvoreno društvo, ali isto tako lako, mogu jednu vrstu ropstva ili otuđene vlasti zameniti novom, originalnom tiranijom.«¹⁹

(nastaviće se)

rastakanje političkog monopola ljubiša despotović

(značaj novih društvenih pokreta za pluralizaciju političkog života u mađarskoj)

Proces strukturalnih promena koji je zahvatio zemlje istočne evrope otvorio je prostor za pluralizaciju političkih sistema u njima. Procesi glasnosti i perestrojke sve brže prerastaju i nadrastaju prvobitne oblike demokratizacije čiji su pojmovni izraz predstavljali, uslođavajući se u brojnije oblike pluralnog političkog organizovanja, koji sve sigurnijim koracima rastuću okviru starog monopolskog organizovanja države i društva. Amlagam moći i vlasti koji je u sebi sjedinjava kruta monistička formula boljševičke prakse uz mnoge poteškoće i probleme sada zasigurno i ne bez ambicija biva menjana demonopolisanim i razuđenim sistemom pluralne demokratije. Iako se ovi procesi odvijaju snažno i burno, sa mnogo emocija i ideologizacije oni nužno ostavljaju sliku smetenosti i početnog demokratskog haosa. U nastalom vakumu između razorenog političkog sistema sovjetskog tipa i još uvek nesredene i ne konstituisane političke alternative prečesto dolazi do političkog sukoba starog i novog koji svoju negativnu energiju prazni u pravcu društva a ne države kako bi se to moglo očekivati.

Za razliku od većine istočno-evropskih zemalja Mađarska je po mnogo čemu predstavljala izuzetak. Prateći tokove promena koji su se odvijali u ovoj za nas susednoj zemlji moguće je bilo zapaziti neke od bitnijih odrednica koje svedoče o rani je izrečenoj tvrdnji:

- Mađarska je najbrže reagovala na procese popuštavanja koje je svojom politikom omogućio sovjetski predsednik Gorbačov,

- iskoristivši nastali politički prostor za promene Mađarska je među prvima otpočela sa organizovanim i sistematskim reformama koje su imale težište pre svega na reformi političkog sistema,

- ona je tako prednjačila i po smelosti i po dubini reforme političkog sistema ne libeći se da u samom startu objavi da je njihov krajnji cilj uvođenje višestranačkog političkog sistema uz obilato oslobađanje od socijalističke ikonografije,

- u procesu transformacije do konačno proklamovanog cilja u Mađarskoj je oslobođeno najviše prostora za delatnost alternativnih političkih grupacija kakvi su novi društveni pokreti na primer,

- i što je najvažnije u ovoj zemlji je uz mnogo manje trzavica i lomova nego što je to kod drugih, izvršena konstitucija nove vlasti uz slobodne višestranačke izbore i njemu odgovarajući parlamentarizam. S obzirom da se u ovom radu bavimo pre svega ulogom novih društvenih pokreta u procesu pluralizacije Mađarskog društva naša će analiza stoga morati imati dva bitna ograničenja. Prvo ona će biti vremenski ograničena na političke procese i promene koji su se zbili do kraja 1989. godine, izostavljajući one kardinalne promene koje su se desile u političkom sistemu Mađarske (višestranački izbori i promena karaktera vlasti) kako zbog nedostatka literature tako i zbog naše tematske opredeljenosti da pratimo aktivnost i delatnost novih društvenih pokreta. Drugo ograničenje proističe iz naše opredeljenosti da pratimo samo one promene koje su u najtešnjoj vezi sa aktivnošću alternativnih pokreta na konstituisanju nezavisne svire javnosti i tzv. civilnog društva kao neophodnih pretpostavki za uvođenje višestranačkog parlamentarizma.

OSOBENOSTI MAĐARSKOG POLITIČKOG SISTEMA

Politički sistem u Mađarskoj za poslednjih nekoliko decenija održavao je i po karakteru i po načinu funkcionisanja tipski model organizovanja države i društva kakav je bio propisan za sve zemlje istočno-evropskog bloka. Plaćajući sudbinu zemlje u kojoj je socijalizam uvezen bez mogućnosti izbora i stvarne političke alternative, Mađarska je pokušavala da tokom društvenih promena kroz koje je prolazila vrši modifikacije i izvesne korekcije kako na samom modelu tako i u praksi. S obzirom na skučen politički prostor i stalno prisustvo ideološkog supervizora (oličenje u Sovjetskom savezu) svi pokušaji za demokratizaciju političkog sistema u Mađarskoj bivali su kratkog daha i organiznog dometa. Inovacije koje su vršene niukom slučajju nisu zadirale u pravi karakter i suštinu datog političkog sistema. Ističući njegove osnovni karakter Peter Schmidt kaže: »Suština ove osnovne strukture je jednopartijski sistem, odnosno postojanje isključivo jednog cen-

tra vlasti u kojem se odlučuje o fundamentalnim pitanjima društvenog razvoja.¹⁾

Shvativši društveni razvoj kao puklo i mehaničko prenošenje »sovjetskih iskustava« madarsko je političko rukovodstvo u dužem periodu a naročito s početka slepo oponašalo svoj veliki uzor. Zavešćenost i vera tadašnjeg rukovodstva išla je do krajnje neverovatnih granica, koja se ogledala u tome da su oni tadašnje i takva rešenja političkog uređenje zemlje smatrali neprikosnovenom zakonitošću društvenog razvoja.

Prvi znaci otreženja i konkretnih zahteva za demokratizacijom društvenog života zbili su se nakon 1956. godine kada je Madarska socijalistička radnička partija u periodu konsolidacije i obnove (nakon sovjetske intervencije) nacionalnog jedinstva ponudila program demokratizacije političkog sistema u zemlji. Ovaj program je sadržao nekoliko bitnih pomaka u ovoj oblasti:

- * program je kritikovao način realizacije vodeće uloge Madarske demokratske partije,

- * u okviru tog programa proklamovano je pravo građana da može sam izgraditi svoje mišljenje o svetu i društvu,

- * dok je prethodno rukovodstvo omogućavalo samo priključivanje centralnim koncepcijama ali ne i diskusije i priznanje različitosti gledišta, MSRP nije osporavala čak ni slobodu formiranja pogleda na svet,

- * kao opšta smernica ostvareno je ograničavanje vlasti državnih organa pravnim sredstvima, i u okviru tih mera preobrazavanje uloge policije i službe državne zaštite,

- * Ove mere su kao i čitav program MSRP — imale zajednički imenitelj u sledećem: odbraniti osnovne stubove socijalizma na taj način što će se u isto vreme stvoriti demokratske garancije da će se gresi prošlosti likvidirati i sprečiti njihovo ponavljanje, u interesu jednog demokratskog vršenja vlasti.²⁾

Jačanje autonomnih društvenih kretanja u Madarskoj tokom šezdesetih godina biva zaokruženo u koncepciji pravno ograničene državne uprave. Rešenje iz ove koncepcije naglasak stavljaju na pravno-regulativnu funkciju državnih organa pretpostavljajući ih »društveno-političkim ciljevima« koji su najčešće bili zamagljeni pojmovi bez realnih programskih radnji za njihovo ostvarivanje.

Koncepcija pravno ograničene države imala je za cilj da u sveri ekonomije (privrede) i u sveri građanskih prava ostvari izvestan stepen decentralizacije, potencirajući autonomnost privrednih subjekata s jedne strane i širenje građanskih prava i sloboda s druge. Iako je ovaj koncept nosio u sebi niz pozitivnih rešenja on je kao i ostali pokušaji za demokratizacijom političkog i privrednog života ostajao na više nego skromnim rezultatima. Deo objašnjenja za ovako loše rezultate krije se pre svega u tome što je centralni deo političkog sistema ostajao nedirnut, naime promene koje su uvek ambiciozno najavljivane imale su po svojoj suštini periferni karakter ne dovodeći u pitanje monopol centralističkog odlučivanja.

Tokom sedamdesetih i s početka osamdesetih godina vršeni su pokušaji da se na načini istinski iskorak u demokratizaciji političkog života, i na taj način što će se otvoriti pitanje partijskog monopola. Promene koje su sledile najdalje su otišle u sveri izbornih prava. Shvativši da koren monopola MSRP počinje već prilikom i načinom biranja predstavnika za organe vlasti, demokratske snage u Madarskoj špic zahteva za demokratizacijom usmerili su upravo u tom pravcu. Rezultat tih zahteva doneo je prvo 1970. a zatim i 1983. novi zakon o biračkom pravu u Madarskoj. »Suština ovih težnji se ogledala u tome da se proširi izborna alternativa birača. (...) Otvaranje načelne mogućnosti proveravanja isticanja kandidata zborovima građana i postavljanjem više kandidata, što je regulisano zakonom iz 1970. da bi 1985. to već bilo obavezno, označava širenje mogućnosti alternativnih odlučivanja birača tokom izbora.³⁾

Drugi značajniji korak u demokratizaciji Madarska je učinila donošenjem (formiranjem) Ustavno-pravnog saveta. Ovaj novi organ trebao je da vrši funkciju arbitra u proceni pravne valjanosti i legitimnosti pojedinih zakonskih i drugih pravnih normi koje su bile predlagane i donošene od strane vlasti. Ustavno-pravni savet trebao je da vrši ulogu ustavnog suda, ali uz nešto sužene kompetencije. »Cilj njegovog formiranja je nesumljivo to da proceni ustavnost pravnih normi donetih od strane državne administracije u onim slučajevima kada se o njima razvija diskusija u društvu.«⁴⁾ U startu limitiran i ograničen delokrug rada ustavnopravnog saveta ostavljao je malo prostora za istinski uticaj na državnu administraciju. Sve protivrečnosti koje su nastajale u procesu donošenja i primene određenih zakonskih propisa razrešavane su na stari način, izvan domaćaja demokratskog odlučivanja.

Dajući celovitu ocenu o sistemu odlučivanja u Madarskoj sredinom osamdesetih godina Peter Schmidt ističe: »Madarski sistem odlučivanja uglavnom karakteriše to da je, kao rezultat nastalih promena, danas već sposoban manje-više da uračunava razlike u interesima i mišljenjima, ali je teško u stanju da ih javno afirmiše, da ih sučeljava i javno integriše. Proučavanje interesa se najvećim delom ne odvija pred javnošću — što naravno ograničava i njegovu efikasnost — već iza kulisa.«⁵⁾

Sagledavajući sve do sada rečeno, može se konstatovati da je madarski politički sistem usprkos mnogim istovetnostima sa drugim političkim sistemima istočno-lagerskih zemalja ipak i kao niz svojih osobenosti, odražavajući na neki

način specifičnost i kulturnu tradiciju ovog naroda. Ako uzmemo u obzir da je Madarska između dva rata imala višepartijski sistem i da je u njenoj prošlosti bila prisutna tradicionalna liberalna organizacija države onda nam postaje jasnije odakle su crpeni izvori za demokratizaciju političkog života.

Rezimirajući demokratske promene koje su se desile u Madarskoj u poslednjoj deceniji (zaključno sa 1989. godinom) možemo evidentirati nekoliko karakterističnih odrednica:

- * U normativno-pravnom smislu Madarska je učinila dosta na demokratizaciji političkog života u zemlji,

- * u praksi ovi propisi se malo afirmišu jer »u društvu nedostaje ono javno kretanje koje bi ih najzad stavilo u pogon«,

- * u Madarskoj danas postoji široka demokratizacija koja se odvija izvan sistema legalnih organizacija (privatni skupovi, klubovi, diskusioni krugovi i sl.)

- * politički sistem ima dva lika, jedan je mešavina diskusionih formi (forumi) izvan javnosti a drugi formalizovano delovanje javnog organizacionog sistema,

- * ova dva načina političkog organizovanja najčešće nemaju međusobnu komunikaciju, pa je i uticaj jedan na drugog gotovo zanemarljiv,

- * uticaj oficijelne svere ima učinak na donošenje odluka u državnim i partijskim organima, dok je uticaj neformalne svere u koju spadaju i novi društveni pokreti pre svega na javno mnjenje,

- * alternativni politički oblici delovanja u potpunosti strukturuju javno mnjenje u zemlji, i sa velikim uspehom se nose sa oficijelnim medijima i njihovim uticajem na formiranje društvene svesti.

Sve ovo dovelo je da profil političkog sistema u Madarskoj dobije i pretrpi znatne izmene. Ističući njegove osnovne karakteristike P. Schmidt naglašava:

- a) »Političko uređenje je u stanju da izrazi protivrečnosti u najboljem slučaju u svojoj prirodnoj formi, (...) ali nije u stanju da zadatke koji proističu iz interesne rasceljenosti pretvori u društveni program, da interene protivrečnosti tretira i integriše politički.
- b) usled nedostatka integracije u madarskom društvu raslojenom na interese i razlike u mišljenjima, prisutne su i anarhične tendencije. To znači da je u društvu prisutno izuzetno mnogo gledišta i mišljenja a da se za njih ne traži zajednički imenitelj.
- c) gornje tendencije uzrokuju da se mišljenja koja divergiraju u odnosu na centralne odluke, vrlo često pojavljuju u opozicionom ruhu ili su prinuđeni da se pojave u takvom ruhu. Usled toga često izmiču političkom tretmanu a protiv njih se primenjuju administrativna a ne politička sredstva.«⁶⁾

Ovako odslikanim osnovnim obeležjima političkog sistema u Madarskoj na najbolji način možemo sagledati kontekst i politički ambijent u kom su nastali i otpočeli sa delovanjem novi društveni pokreti. Njihova aktivnost u velikoj meri je doprinela da se i u javnom mnjenju Madarske ali i u oficijelnim krugovima na vlasti stvori svest o neophodnosti radikalnih promena u političkom sistemu zemlje. Segementaciju političkog života zemlje i njeno prevođenje u oblike višestranake demokratije izražava i sledi one zahteve koje su Madarskoj otvorile put za političko priključivanje razvijenoj Evropi, stvarajući ovim izmenama i veliki prostor za snažnije i korenitije ekonomske reforme koje su u ovim procesima pluralizacije ostajale u zaostatku. »Madarska spada u onu grupu socijalističkih zemalja koja nastale teškoće želi pre svega, savladati radikalnom reformom političkog sistema, s ciljem da se postigne značajna i stvarna demokratizacija celog društveno-političkog života.«⁷⁾

NOVI DRUŠTVENI POKRETI — NOVI ČINIOCI POLITIČKOG ŽIVOTA U MADARSKOJ

Novi društveni pokreti predstavljaju izazov svakoj politici a naročito staroj. Od momenta pojavljivanja u Madarskoj (a bilo je to s početka osamdesetih godina, tačnije 1982/83. godine) novi društveni pokreti su otvorili procese demokratizacije i pluralizacije koji će svoj krajnji ishod imati u radikalnom promeni političkog sistema u ovoj zemlji. Put sa ovakvim ishodom bio je relativno kratak ali izuzetno buran i dinamičan.

Pojavljivanje ovih pokreta u političkom životu Madarske označilo je buđenje i konstituisanje demokratske javnosti naspram institucija monopatrijskog političkog sistema. Specifičnost vezana za delatnost pokreta u tzv. socijalističkim zemljama u odnosu na zapadne zemlje ogleda se u tome što su novi pokreti na ovim prostorima pored uloge koju su imali za rešavanje gorućih pitanja zaštite životne sredine imali dodatnu obavezu da razbijaju monopolistički organizovan politički život stvarajući dovoljno političkog prostora kako za sopstveni slobodniji angažman tako i za politički angažman drugih političkih subjekata kao što su razna politička udruženja u prvoj fazi, a kasnije, razmah i konstituisanje političkih pitanja. Ova dvostruka i složena uloga društvenih pokreta rezultovala je i u pravcu konstituisanja tzv. civilnog društva kao kontra balasta zapretnim i masivnim institucijama partijske države.

Iako su često prisutna mišljenja da uloga i aktivnosti novih društvenih pokreta nisu na nivou uloge koju oni imaju na zapadu, naše je mišljenje da se ovakvi stavovi moraju krajnje relativizovati i problematizovati. Madarski sociolog Máté Szabó tvrdi da »politički i društveni značaj ovih pokreta nije

tako upadljiv kao na zapadu, gde novi društveni pokreti igraju istaknutiju ulogu.⁸⁾

Značaj novih društvenih pokreta na istoku ne može se meriti tzv. zapadnim kriterijima (kriterij efikasnosti, organizovanosti, probojnosti i sl.) jer je sasvim sigurno da nivo efikasnosti i političke relevantnosti kada su pokreti na Istoku u pitanju ni približno nije onom na Zapadu. Ali je zato značaj ovih pokreta u zemljama realnog socijalizma neprocenljiv kada su u pitanju procesi segmentacije i pluralizacije ovih društava. Bez ove i ovakve uloge novih društvenih pokreta na Istoku gde se oni savišavaju u funkciju političkih promotora demokratije, nebi bilo moguće izvršiti tako radikalnu i brzu reformu političkog sistema i što je najvažnije političkog života u njima.

Novi društveni pokreti u Mađarskoj svojim aktivnostima stvorili su demokratske pretpostavke i plodno tlo za reforme političkog sistema koje su usledile, što nije bio slučaj sa političkim pokretima na Zapadu. Novi društveni pokreti u zapadnim zemljama predstavljaju najplodnije izdanke demokratije i civilnog društva u njima i zato je njihova uloga znatno jednostavnija i lakša nego što je to slučaj sa pokretima na Istoku. Roditi se (konstituisati) i delovati u jednom i u drugim uslovima sasvim je različita stvar. S toga se značaj novih društvenih pokreta mora meriti doprinosom koji su oni imali za demokratizaciju političkog života u sredini u kojoj su delovali, a ne kriterijama izvan nje.

Posmatrajući sa opšteg nivoa tri su vrlo značajne uloge koje akteri novih društvenih pokreta promovišu u produkuju kroz svoju aktivnost i akcije:

- Oni uspostavljaju nove političke zajednice i novi politički identitet.
- Oni uspostavljaju nove političke vrednosti i norme, rituale i institucije.
- Oni uobličavaju nekonvencionalne oblike političkog ponašanja.⁹⁾

njene aktivnosti, pokazala je da je tolerancija mađarskog političkog sistema prema zahtevima mirovnog pokreta mnogo manja no kada su u pitanju konflikti oko životne sredine (...). Tako su, naprimer, pokušaji da se organizuju javne demonstracije sprečavani kao ilegalni, dok je prikupljanje finansijskih sredstava, izdavanje publikacija i njihova neformalna »underground« cirkulacija bila dozvoljena ili bar tolerisana u slučaju oba pokreta.¹¹⁾ (misli se na mirovni i ekološki pokret — prim. Lj. D.). Značajna karakteristika aktivista mirovnog pokreta jeste njihova odlučujuća uloga na stvaranju i animaciji ostalih oblika novopokretovskog načina mišljenja/delovanja.

II grupa

Inicijative građana su specifičan oblik organizovanja i delovanja pripadnika alternativnih pokreta u Mađarskoj. Osnovni cilj ovog okupljanja je neposredni protest građana povodom nekog političkog problema. Nivo organizovanja ovih inicijativa bio je uglavnom lokalnog karaktera i samo u retkim pitanjima je obuhvatao globalni zajednički protest. Karakteristika tzv. inicijativa građana je da nemaju organizaciono jezgro, te su ove forme organizovanja labavog, i nestalnog karaktera. Ovakve jednokratne političke forme organizovanja imale su za cilj da demonstriraju mišljenje javnog mnjenja jedne sredine ili cele zemlje o nekom političkom problemu. S obzirom da deluju nepovezano, i bez koordinacije ovakve inicijative nisu ni mogle imati zajedničku ideološku platformu, ili pak centralno vodstvo. »Zajednička karakteristika svih inicijativa građana u Mađarskoj je da one nemaju jedinstvenu ideološku platformu niti centralnu organizaciju ili vodstvo. Inicijative su međusobno izolovane jer ne postoje suštinski politički sukobi oko pitanja čovekove sredine u Mađarskoj oko kojih bi se ove inicijative objedinile na nacionalnom nivou.«¹²⁾ Iako lokalna i nestalna forma, inicijative građana su imale značajan udeo za demokratizaciju i konstituisanje javnosti u Mađarskoj.

DRUŠTVENI POKRETI

Tema o društvenim pokretima otvorena je u našoj zemlji relativno kasno. U vreme, kada su oni već bili solidno izučavani, i kada su se oblikovale čitave terijske struje oko pitanja kako su nastali i kuda streme učinjen je prvi prodor. Vukasin Pavlović je objavio zbornik inostranih radova »Obnova utopijskih energija« u kome je prevedeno i komentarisano dvadesetak članaka, 1987. godine. Knjiga je primljena sa izuzetnim interesovanjem.

»Polja« u ovom broju objavljuju nov temat posvećen istoj temi, vodeći računa o iznetim okolnostima. Prvo, reč je o radovima koji su značajni za zaokruživanje teorijskog pristupa i koji osvetljavaju još neke aspekte teme — suverenitet, ponašanje klase i savremene trendove. U određenom smislu oni predstavljaju dopunu već pomenutom zborniku. Drugo, pionirski poduhvat nije mogao da uključi i tekstove čija je svrha da kritički preispitaju prvi talas teorijskih refleksija i predloga. U ovom broju se rasprava nastavlja, i za poznavaoce materije će biti dragoceno da se upoznaju i sa osvrtima, prikazima i polemikama. Treće, priloge posvećeni Istočnoj Evropi pokušavaju da nam burne događaje iz tog dela sveta predoče u ključu društvenih pokreta.

M. Radojković

S obzirom na ove tri karakteristične odrednice pokreta jasno se ocrtava nivo uloga »političkog inovatora u političkom sistemu i njegovoj političkoj kulturi. Novi identitet, političke vrednosti, političke norme i nekonvencionalno političko ponašanje predstavljaju izazov za postojeći institucionalni politički sistem.«¹⁰⁾ Izazov se često pretvara i u otvoren politički sukob nosioca nove i stare politike. Konflikti koji nastaju često se razrešavaju administrativnim putem ali nije retko da se završe i na demokratski način. Ono što je za ove sukobe karakteristično jeste da oni menjaju obe strane u konfliktu. Institucionalna politika sve češće u svoj način rada integriše pitanja koja pokreću novi društveni pokreti, kao i načine i sredstva za njihovo rešavanje, dok se pokreti postepeno institucionalizuju gubeći svoj autentični smisao i karakter.

Aktivnost novih društvenih pokreta u Mađarskoj može se svrstati u tri grupe (oblika) delovanja i organizovanja:

Prvu grupu čine sami pokreti (Ekološki pokret, mirovni pokret i dr. drugu grupu čine tzv. inicijative građana, dok treću grupu čine tzv. alternativni stilovi života (joga-pokret, relijijske sekte, makrobiotičari, naturisti i sl.).

I grupa

Ekološki pokret je najrazvijeniji alternativni pokret u Mađarskoj. Socijalnu osnovu pokreta sačinjavaju uglavnom mladi ljudi i to pretežno studenti. Okupljaju se oko najznačajnijih ekoloških problema zahtevajući njihovo efikasno i radikalno rešavanje. Po tipu unutrašnje organizacije ovaj pokret predstavlja tzv. »prolaznu ekipu« koja se sastoji od takozvanog tvrdog jezgra pokreta koje osmišljava i planira akcije i aktivnosti, i povremenih članova koji se pokretu priključuju u onim akcijama koji zahtevaju masovnost i javnu prezentaciju. Za delatnost ovog pokreta karakteristično je da svoju aktivnost vezuje za uglavnom jedan ekološki problem insistirajući na njegovom rešavanju. Onog trenutka kada se taj problem prevaziđe na zadovoljavajući način, formira se novo organizaciono jezgro koje otvara novi problem i na njegovom rešavanju angažuje šire članstvo pokreta. Najpoznatija od svih ekogrupa je grupa »Plavi« — nezavisno udruženje za Dunav — koje je najviše učinilo da se rešavaju prolemljene ove reke. **Mirovni pokret** ili tzv. »Grupa za dijalog« jedna je od prvih oblika novopokretovskog organizovanja u Mađarskoj. Svojom organizacionom mrežom pokrivali su celu teritoriju zemlje a agitaciju za svoje ciljeve vršili su preko brojnih aktivista. S obzirom da su bili neka vrsta političke avangarde, pripadnici mirovnog pokreta imali su velikih poteškoća sa oficijelnim politikom. »Destrukcija Grupe za dijalog, kao epilog kombinovane administrativne i političke represije i suptilnijih oblika ometanja

Svojim javnim i masovnim protestima ove inicijative su na sasvim nedvosmislen i jasan način stavljale do znanja oficijelnoj politici do koje granice se može ići a da to ne izazove teže posledice u političkom životu zemlje. Činjenica da protiv ovakvih inicijativa vlast nije posezala za administrativnim i represivnim sredstvima najbolje ilustruje respekt koji su imali prema njima.

III grupa

Alternativni stilovi života spadaju u marginalne pojave novopokretovskog načina organizovanja. One popunjavaju oslobođeni prostor u segmentu društvenih vrednosti, koje se delatnošću novih društvenih pokreta relativizuju a ponekad i u potpunosti dovode u pitanje. Reakcija na nastalu krizu vrednosti rada razne oblike alternativnog grupisanja građana kroz potkulturne pa čak i kontrakulturne oblike socijalnog protesta. Ovi oblici organizovanja imaju uglavnom veoma uzanu socijalnu osnovu i kao po pravilu nisu masovna pojava. Iako se za ovu grupu često tvrdi da predstavlja vedru stranu alternativnog organizovanja i delovanja, mora se konstatovati da ona nije imala značajnijeg udela u demokratizaciji zemlje. Njen doprinos meri se stepenom ličnog ili grupnog oslobađanja od određenih sistema socijalizovanih vrednosti, što nije bez značaja, ali na opšte društvenom planu one ne predstavljaju značajnije obeležje političkog pluralizma.

Ističući značaj novih društvenih pokreta i njihov doprinos promeni politike M. Szabó ističe: »Novi politički stil, koji se manifestuje kroz dogovaranja i druge oblike rešavanja konflikata i otklanjanja uzroka političkih protesta, postepeno stiče legitimitet. Šira javnost postaje u sve većoj meri svesna značaja ovih konflikata i načina njihovog razrešavanja, što se delimično može pripisati u zasluge novim pokretima.«¹³⁾ Opšte otvaranje i uvođenje demokratskih sredstava u rešavanje političkih sporova i problema neosporno su doprinosi novih društvenih pokreta. Ako bi se na kraju želelo posebno istaći gde je poseban doprinos ovih pokreta, onda je to nesumnjivo u sferi stvaranje pretpostavki za demokratski preobražaj jednog društva. Konstituisanje i afirmacija građanina (pojedince) nasuprot kolektivu, buđenje javnog mnjenja i njegovo artikulisanje, staranje demokratske opozicije u sferi društva nasuprot državnim institucijama, otvaranje spornih pitanja i zalaganje za njihovo efikasno i demokratsko razrešenje, organizovanje alternativnih političkih grupacija i drugo, nesumnjivo su stvari bez kojih je nemoguće redefinisati projekat demokratije, a kamo li radikalno ga reformisati u novi višepartijski politički sistem. Otuda je značaj novih društvenih pokreta za pluralizaciju političkog života u Mađarskoj, po našem sudu, bio od izuzetne važnosti.

- 1) P Schmidt »Teorijska situacija u Mađarskoj« — časopis Marksizam u svetu broj 5/6 1988. str. 134.
- 2) isto str. 136.
- 3) isto str. 140.
- 4) isto str. 141.
- 5) isto str. 141.
- 6) isto str. 146/147.
- 7) Ozer Mr Derd Normativne osnove političke reforme u Mađarskoj časopis »Savremenost« N. Sad broj 11/12. 1989. god.
- 8) M. Szabó Alternativni socijalni pokreti i potkultura — Časopis Sociološki pregled 1/2 Beograd 1988. str. 33.
- 9) isto str. 34.
- 10) isto str. 34.
- 11) isto str. 37.
- 12) M. Szabó, isto str. 36.
- 13) isto str. 37.